

Prikupljanje bataljona u borbama

(13. jun - 8. jul 1942)

Prvu proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada »Marko Orešković«, prva u sastavu 6. proleterske narodnooslobodilačke udarne divizije »Nikola Tesla«, odlikovana Ordenom narodnog heroja, Ordenom narodnog oslobođenja. Ordenom partizanske zvijezde prvog reda i Ordenom bratstva i jedinstva prvog reda, formirana je - kao što je tada u višim štabovima kazano - od »četiri najbolja bataljona«¹⁾ partizanskih odreda Like, Korduna i Banije. Spočetka je to bila Udarne brigada Prve operativne zone NOV Hrvatske, od 18. septembra 1942. godine Prva narodnooslobodilačka udarna brigada Hrvatske, od 20. novembra 1942. godine 1. udarna brigada 6. NOU divizije 1. hrvatskog korpusa NOVJ, a od 19. marta 1944. je proleterska. Kao viša taktička združena jedinica, onda još bez ikakvih dijelova veze, inženjerije, ili pozadinskog obezbjeđenja, s nešto više od 1100 boraca, prvi je put u cjelovitom sastavu svih svojih bataljona i nenaoružane Dopunske ili Omladinske čete postrojena na livadi kod vrela Mrežnice, seoce Iličić, između Slunja i Plaškog, predveče 8. jula 1942. godine.

Prikupljanje bataljona izabranih u ličkim, kordunaškim i banijskim odredima za Udarne brigadu Prve operativne zone zaista je završeno smotrom popodne 8. jula 1942. godine, pa je utoliko uobičajeno navođeni podatak o danu formiranja, 8. juli, ispravan, ali štab brigade funkcionira već u drugoj polovini juna, a i dijelovi brigade, posredno ili neposredno upravljani od brigadnog rukovodstva, u borbama su već u junu.

U sačuvanim dokumentima Udarne se brigada spominje početkom juna 1942. godine. Vrhovni štab je o »osnivanju Udarne brigade, u koju bi ušla« 4 najbolja bataljona »Like, Korduna i Banije, to jest »na području Prve operativne zone Hrvatske«, obaviješten u pismu komesara Glavnog štaba od 24. juna Doktor Vladimir Bakarić je tada pisao da su tako »učinili da bismo uvijek imali raspoloživih pokretnih jedinica, koje bismo mogli slati svakamo, gdje to bude potreba iziskivala«.²⁾

U dva naredjenja Glavnog štaba NOPO Hrvatske se govori o osnivanju Udarne brigade Prve operativne zone; to su naredbe »broj 2« i »broj 3« štaba Prve operativne zone - »broj 2« od 13, a »broj 3« od 16. juna 1942. godine.³⁾

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, Vojnoistorijski institut JNA (dalje: Zb. NOR), tom V, knjiga 5, str. 180.

²⁾ Isto, str. 180.

³⁾ Arhiv vojnistorijskog instituta (dalje: AVII), kutija 1467, br. reg. 34 - 1.

Rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta u Hrvatskoj, konkretnije Biro CK KPH, opredjeljuje se za prerastanje teritorijalnih partizanskih jedinica u brigade, »koje će biti sposobne da izvršavaju i veće vojničke zadatke«,⁴⁾ kad se Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije, zatečen s grupom proleterskih brigada na tromedi Sandžaka, Crne Gore i Bosne, odlučuje na jedan od najznačajnijih manevarskih pohoda - marš u zapadnu Bosnu i prema slobodnim teritorijama Hrvatske. Stvaranje jake oružane sile sposobne za velike operacije protiv okupatora i svih izdajničkih vojski, stvaranje oružane sile koja će postupno preuzimati i potpuno preuzeti i stratešku, a ne samo operativno-taktičku inicijativu, omogućeno je prerastanjem narodnooslobodilačkih ustanaka u rat naoružanog naroda. Baš kad sile osovine prodiru prema Volgi i Kavkazu, kad saveznici iz Antifašističke koalicije još ne bilježe ni jednu pobjedu u Africi, centralne zone Hrvatske su zakoračile na svoju prvu stepenicu prema uobličavanju partizanske vojske u savremenu vojnu silu naoružanog naroda. Narodnooslobodilački pokret se lišio prvotnih zanosa i iluzija o skorom slomu fašizma. Definitivno se razjasnilo da će ustanak opstati i pobijediti samo prerastanjem u dugotrajnu oslobodilačku borbu, baš kao što je Tito tumačio još s jeseni 1941. godine, tvrdeći da je ispravno »samo shvaćanje narodnog ustanka kao trajnog partizanskog rata, koji će da zahvata sve veće i veće mase, koji će da zadaje neprijatelju sve teže i teže udarce, koji će da učvrste savez radnika i osnovnih narodnih radnih masa i koji će, konačno, dovesti do potpunog uništenja neprijatelja - paralelno sa akcijom Crvene armije i oslobodilačkih pokreta u Evropi i čitavom svijetu.«⁵⁾

Prerastanjem ustanka u općenarodni rat (»Male akcije u partizanskom ratu vode krupnim, jer one postepeno mobiliziraju sve veće mase«),⁶⁾ neće se odustati od teritorijalnih partizanskih odreda, koji su uza svu svoju suženu pokretljivost bili sposobni »neumorno razvijati otpor naroda, dižući narodne ustanke i stavljajući se na čelo tih ustanaka kao borbena jezgro.«⁷⁾

Iskustvo prethodno formiranih partizanskih proleterskih brigada (osim njih, prije Udarne brigade Prve operativne zone Hrvatske, osnovana je samo Udarne brigada Operativnog štaba Bosanske krajine) bilo je putokaz i za vojnu reorganizaciju ustanka u Hrvatskoj. Postaje jasno da treba ići na stvaranje i daljnje izgrađivanje »takve vojne sile koja će biti sposobna da neprekidno aktivnošću i najvećom pokretljivošću drži stalnu inicijativu, razvlačeći neprijateljske snage i sputavajući i parališući njihovu inicijativu, da dejstvuje širom zemlje, ne vezujući se za određenu teritoriju, i da brzo prenosi dejstva tamo gdje će u određenom vremenu njihov efekt biti najveći.«⁸⁾

U vrijeme formiranja 1. brigade 1. operativne zone Hrvatske, u toj su zoni - u Lici, na Kordunu i Baniji - najkrupnije partizanske snage u Hrvatskoj: na Baniji jedan odred, na Kordunu dva i u Lici tri. Me-

⁴⁾ Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta u Hrvatskoj (dalje: AIHRPH) KP - 230/30.

⁵⁾ Jósip Broz Tito, *Vojna djela*, knj. I, Beograd 1978, str. 86.

⁶⁾ Isto.

⁷⁾ Isto, str. 44.

⁸⁾ Isto, str. 44.

đutim, poslije prve faze ustanka, kad je ogroman dio tih krajeva, posebno Like, potpuno oslobođen od ustaša (zadržavaju se, potpomognuti Talijanima, zapadno od komunikacije Ogulin - Gospić - Gračac) i kad su četnici bili prisiljeni da potpuno uđu u talijansko-ustaške garnizone ogradne bodljikavom žicom i bunkerima, akcije partizanskih odreda su znatno više orijentirane na odbranu oslobođenih područja, nego na osmišljene prodore u dijelove Banije, Like i Korduna, gdje ustanak nije bio rasplamsan, to jest na prodore u krajeve s hrvatskim stanovništvom, ili s više hrvatskog stanovništva. Suštinski interes svih boraca narodnooslobodilačkog pokreta, da se - kao što će to kasnije pisati jedan od komesara 1. brigade, Nikola Pejnović Nikica - »okviri Jugoslavije proglase za zajedničko ratište i da svi narodi trebaju u borbi masovno i ravnopravno učestvovati«, bit će iskazan i u prvim akcijama 1. brigade. Još u periodu formiranja, odlučeno je da nova brigada prodiere u krajeve u kojima su ustaški teroristički pritisci i mačekovska »hrvatskoseljačka«, zapravo buržoaska politika držali narod u uvjerenju da mu je Endehazija dala »državu i slobodu«. U tim krajevima je tek trebalo objašnjavati što znači narodnooslobodilački pokret, gdje se moralo tek počimati činiti ono što nerazvijena Partija prethodno nije učinila: uvjeriti narod da njegova slobodna budućnost zavisi od njega samog, jer bez uvjerenja da će »borba donijeti novo, pravednije društveno uređenje« nitko, »ni radnici, ni seljaci ni narodna napredna inteligencija ne bi dobrovoljno išli u borbu da tamo umiru i podnose najveća stradanja«.⁹

Tek formirana, 1. brigada će, prodirući u sjeverozapadnu Liku i dijelove Gorskog kotara, a potom u podvelebitske krajeve perušičkog i gospićkog kotara, s nesumnjivim zanosom prihvatiti i ostvarivati »zadatke širenja političkog uticaja, stvaranja bratstva i jedinstva, mobilizacije novih boraca, stvaranja nove narodne vlasti, širenja ustanka na nove krajeve, rešavanja ekonomskih problema, sprečavanja bratubilačke borbe, čineći je revolucionarnom, originalnom i specifičnom«.¹⁰

Prije osnivanja 1. brigade, kad su - ocjenjuje 25. juna plenarna sjednica Okružnog komiteta KPH za Liku - partizanske »jedinice primorane da vode frontalne borbe«, Komitet razložno »dolazi do zaključka da bi NOP u Lici vojnički i politički oslabio, pa čak da bi bili upropašćeni i dotadašnji veliki rezultati borbe, ako bi i dalje ostala takva situacija«, to jest ako bi i dalje vojne snage narodnooslobodilačkog pokreta bile u defanzivi, »primorane da vode frontalne borbe«.¹¹ Pored jasne opredijeljenosti da se ubrzano ide na formiranje brigada kod partijskog rukovodstva Hrvatske (kao i kod ličkog OK) prisutan je oprez: računalo se da će »proces formiranja većih partizanskih jedinica ići postepeno« i da se time neće »momentalno likvidirati grupe (partizanskih) odreda i (partizanski) odredi«. Također se računalo da za brigade, kao »veće vojničke jedinice«, koje će »biti više pokretne i neće biti vezane za jedan uski prostor«, za njihov »uspješan rad i razvitak« treba da se

⁹ Isto, knj. II, str. 226.

¹⁰ Nikola Pejnović, *Determinante strategije oružane borbe u NOR-u*, simpozijum: Strategija upotrebe oružanih snaga u NOR-u, Beograd, oktobar 1978, str. 26.
Todor Radošević, *Organizacioni razvoj Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda na području Like*, Zbornik VI Historijskog arhiva u Karlovcu, Druga godina narodnooslobodilačkog rata (dalje: druga godina), Karlovac 1973, str. 411.

»izvrše kako političke, tako i vojničke pripreme«. U Okružnom komitetu KPH za Liku su razložno uvjereni da »uspješno formiranje tih većih vojnih jedinica zavisi prvenstveno od rada partijskih organizacija«. ¹²⁾

Što se tiče ljudi i odredskih bataljona, koji će se u junu uključiti u 1. brigadu Hrvatske, a narednih mjeseci u nove brigade, u Lici nije bilo baš nikakvih problema. I Okružni komitet KPH za Liku je uočio da »formiranje brigada nije zadavalo naročitih teškoća«, prvenstveno stoga što je »pokretljivost bataljona bila ranije ostvarena«, ¹³⁾ kao što je slučaj i sa 2. bataljonom 1. kordunaškog odreda. Dakako, nije se radilo samo o pokretljivosti, to jest o spremnosti da se - ovisno o potrebi borbe - lako napušta rodno selo i užji zavičaj, već o punoj političkoj zrelosti prvog sastava i Prve brigade i potom drugih brigada osnovanih u Lici.

Prva brigada je formirana kad - prema ondašnjoj ocjeni CK KPH - »u Lici, gdje je jaz između Hrvata i Srba bio vrlo jak, postižu se prvi uspjesi u mobilizaciji Hrvata«. ¹⁴⁾ Da bi uspješnije podsticao mobiliziranje Hrvata, Glavni štab Hrvatske je u junu 1942. s područja 1. operativne zone prešao u Drežnicu, na područje 5. operativne zone Hrvatske, jer to »interesi bržeg razvitka partizanskog pokreta u drugim krajevima (izvan prve zone) zahtijevaju«. Rekli smo da je tada »u čitavoj (prvoj) zoni došlo do stagnacije« narodnooslobodilačkog pokreta, pa je Glavni štab insistirao da štab 1. zone mora »energično preuzeti inicijativu u svoje ruke«, odnosno da mora »stvoriti što više pokretnih udarnih snagak«:

»Glavnu masu partizana treba povesti u takve pokretne jedinice. To će vam omogućiti veće uspjehe, veću borbenost i iskustvo partizana, bolji politički rad među partizanima, kao i brže osposobljavanje komandnog kadra u rukovođenju većim jedinicama«. ¹⁵⁾

Prva brigada je formirana odmah poslije uspostavljanja štaba 1. operativne zone. Zona je u svom sastavu imala grupe odreda Like i Korduna, te Banijski partizanski odred. ¹⁶⁾ Komandant štaba zone je bio Srećko Manola, politički komesar Đuro Kladarin, zamjenik komandanta Petar Kleut Perica, zamjenik komesara Joža Horvat, a načelnik štaba Slavko Krajačić. U takvom sastavu štab Zone počinje djelovati iz Korenice početkom juna.

Štab 1. operativne zone nije u jednoj naredbi i jednim rješenjem formirao svoju 1. brigadu i njen štab. Baš kao što će do koncentracije svih dijelova brigade doći s mnogo nepredviđenog i s uočljivo slabom organizacijom, tako je i u naređenjima štaba zone Udarna brigada formirana s mnogo nepreciznosti. Očito, štab Zone nije pouzdano znao što sve tijebe uraditi u prevazilaženju partizanske odredske organizacije.

Bilo je mnogo volje, a malo znanja.

Već je kazano da se štab Zone naredbama »broj 2« i »broj 3« opredjeljuje za brigadu uspostavljenu od četiri bataljona. Naredbom »broj 2« je 13. juna štabu Grupe odreda Lika (komandant Vlado Četković

12) AIHRPH.KP - 230/30.

13) Isto, KP - 230/38.

14) Pismo CK KPH Povjerenstvu CK KPH u Zagrebu, juna 1942; v. Ivan Jelić, *Komunistička partija Hrvatske 1937-1945*, Drugi svezak, Zagreb 1981, str. 167.

15) ZB.NOR.V/5. str. 200.

16) Isto, str. 7.

Mali Španac, komesar Rade Žigić) naređeno da u sastav Udarne brigade uputi bataljone »Marko Orešković« i »Pekiša Vuksan«, koji bi trebalo da imaju »po 300 boraca«. Vjerovatno je takvo naređenje upućeno i štabu Grupe odreda Kordun i štabu Banijskog odreda.

O sastavu štaba brigade govori se i u »naredbi broj 2« i u »naredbi broj 3«. Bilo je predviđeno da se »štab sastoji od komandanta, njegovog zamjenika, komesara i njegovog pomoćnika, operativnog oficira, obavještajnog i još dvojice mlađih oficira pri štabu brigade, te dvojice pisara, potrebnog broja kurira i stražara«. ¹⁷⁾ Međutim, u fazi formiranja brigade, do kraja juna, u štab brigade imenovana su samo trojica:

komandant je Stevan Opsenica, lugar s Ljubova, mlađi od čuvene braće Opsenica, čovjek velikog ustaničkog iskustva i primjernog autoriteta među ličkim partizanima, organizirani komunist od ustaničkih dana, siromašni seljak, 1942. komandant II ličkog partizanskog odreda; politički komesar je Uroš Krunić iz banijskog Starog Sela, godište 1914, student bogoslovije u Beogradu, skojevac od 1940, član Partije od ustanka, zamjenik komesara Banijskog odreda;

operativni oficir štaba je Jovica Lončar, jedan od organizatora ustanka na Kordunu, komandant 3. bataljona 1. kordunaškog odreda.

O postavljenju ostalih u štabu brigade nema dokumenata, ali zna se da je od osnutka brigade oficir u štabu bio izuzetno agilni Bude Ratković, prije rata podoficir kao i Jovica Lončar, a da je obavještajac bataljona »Marko Orešković« Milan Đumić vršio dužnost obavještajnog oficira. ¹⁸⁾

* Začuđuje što nisu postavljeni zamjenici komandanta i političkog komesara. Biti bez zamjenika komesara značilo je biti bez jedinstvene partijske organizacije na nivou brigade. Upravo to će usporavati proces neophodnog sjedinjavanja svih dijelova brigade. Mnogo problema će iskrsnuti u krnjem štabu, posebno u odnosim^ komesar - komandant, uočljivo zbog nepostojanja zamjenika komesar^, ijicao ključne partijske ličnosti u brigadi. Saglasno zahtjevu Glavnog štaba Hrvatske, štab 1. operativne zone Hrvatske je Udarnoj brigadi namijenio zadatak razaranja utvrđene ustaške linije duž komunikacije Ličko Petrovo Selo - Vaganac - Drežnik-Grad - Rakovica - Primišlje, kako bi, godinu dana poslije ustanka bila uspostavljena neposredna veza slobodnih teritorija Like i Korduna. Urošu Kruniću i Jovici Lončaru štab zone je, u obavještenju o njihovom postavljenju u štab 1. brigade, pisao 18. juna da će Udarne brigada »izvoditi operacije na sektoru Saborski - Ličko Petrovo Selo«, odnosno da će »očistiti neprijateljske garnizone na tome sektoru«. ¹⁹⁾

Koncentracija bataljona, određena za kraj juna, izvršena je i sa zakašnjenjem i s mnogo propusta. Štab Grupe odreda Lika, a posebno štab 1. ličkog odreda nisu, kao što im je naređeno, popunili bataljone kako bi imali po 300 boraca. Štabovi odreda se, također, nisu potrudili niti da onako kako je bilo moguće opreme bataljone Udarne brigade. Osim toga, sve što je u vezi s prikupljanjem bataljona Udarne brigade učinjeno, činjeno je sa zakašnjenjem. Ako, možda, i može da se prihvati

¹⁷⁾ A VII, 1467, 40/2.

¹⁸⁾ Zbornik NOR, V/5, str. 261; AVII 1467, 34-1 i 40/2

¹⁹⁾ AVII, 1467, 40/2.

opravdanje štaba Banijskog odreda da je na Baniji tek trebalo formirati Udarni bataljon nije bilo razloga da 2. bataljon 1. kordunaškog odreda, ili »Marko Orešković, i »Pekiša Vuksan«, koji su bili prije više mjeseci formirani i, u trenu izdavanja naredbe »broj 3«, samo 30-40 kilometara udaljeni od zone koncentracije, stignu tek početkom jula.

Valja, u traženju objašnjenja, imati na umu da još nije bilo ustaljeno neophodno izvršavanje naređenja pretpostavljenih štabova. Osim toga, štabovi su često, bez analitičkih procjena i bez traženja najoptimalnijih rješenja, inzistirali na suvišnim radnjama. Za sva zakašnjenja i splet nerilika u koncentraciji štab brigade će u julu okriviti slabe veze među štabovima, pa će ostati dojam da su »naređenja za pokret u sastav brigade izišla preko noći«, tako da će u sastav brigade tri bataljona (osim Banijskog) ući »oskudni u svim najnužnijim potreštinama jednog borca«. ²⁰ Naređenja za prikupljanje dvaju ličkih, jednog kordunaškog i jednog banijskog bataljona su poslana između 13. i 18. juna. Komandant Zone Srećko Manola, zamjenik komesara Zone Joža Horvat i oficir u štabu Zone Ignjatije Karaš su u rajon prikupljanja stigli već 25. juna. ²¹

Odmah poslije izdavanja naredbe »broj 2«, 13. juna, štab Zone naređuje bataljonima »Marko Orešković Krtija« i »Pekiša Vuksan«, kao i 2. bataljonu 1. kordunaškog odreda, da se pripreme za pokret i da pošalju podatke o stanju u svojim četama. ²² »Marko Orešković« se u to vrijeme bio vratio iz sjeverne Dalmacije izvevši marš-manevar preko Velebita iznad Obrovca, da bi poslije kratkog, ali žestokog, sudara s ustašama kod Lovinca stigao na teritorij udbinskog i lapačkog kotara. Ranjenike je vod boraca otpratio iz sjeverne Dalmacije do Srba, gdje su se, radi ulaska u brigadu, prikupili i oni krtijaši koji nisu, iz različitih razloga, bili u majskom pohodu u Dalmaciji. Ta srbska grupa se glavnini bataljona priključila početkom juna u Korenici, uoči borbe na Klokočevici, gdje je »Orešković« razbio ustaško osiguranje talijanskih trupa, koje su se povlačile iz Bihaća u Dalmaciju. Puno obavještenje o formiranju brigade bataljonskom rukovodstvu su u Korenici prenijeli Joža Horvat, zamjenik političkog komesara Zone i Rade Žigić, komesar Grupe ličkih partizanskih odreda. Poslije borbi kod Klokočevice, »Marko Orešković« je naređenje za pokret do mjesta gdje će biti formirana brigada čekao u Babinom Potoku, između Vrhovina i Plitvica.

Bataljon »Pekiša Vuksan« je istovremeno dobio od štaba Zone naređenje da se iz rajona Plitvičkih jezera prebaci u rajon Divosela (stotinjak kilometara na jug) i da se »do kraja juna« prebaci na lijevu obalu Korane, svega desetak kilometara dalje od mjesta gdje je bataljon bio 16. juna. Nitko kasnije nije istraživao razloge (ni odgovornosti) suvišnog iscrpljivanja »Pekiše Vuksana«, ali će kašnjenje bataljona biti pripisano štabu 1. odreda i štabu »Pekiše Vuksana«, zbog toga što je bataljon angažiran u napadu na Lički Novi i Žabicu, kod Gospića.

Zbog slanja »Pekiše Vuksana« s Plitvica u gospički kotar, zbog sporog organiziranja novog Banijskog bataljona, a i zbog kašnjenja u izdavanju 2. bataljona 1. kordunaškog odreda iz dotadašnjeg sastava, u

²⁰) Isto, 1467A, 22-1/7.

²¹) Isto, 1467, 6/2.

²²) Isto, 1467 A, 21-1.

rajonu prikupljanja »do kraja« juna, to jest 27. juna, pojavio se samo bataljon »Marko Orešković«.

Krajem juna 1942. godine rajon prikupljanja bataljona Udarne brigade bio je načičkan ustaško-domobranskim i oružničkim posadama, koje su - s garnizonima u Rakovici, Drežnik-Gradu, Vaganju, Čatrnji, Ličkom Petrovom Selu i Bugaru (oslanjajući se na Slunj i Bihać) - i pored snažno ispoljavanih ustaničkih aktivnosti, zadržale inicijativu. Osim dijelova 10. ustaške bojne, Ličke ustaške bojne, neke specijalne »Hercegovačke ustaške satnije« i raznih domobranskih jedinica i oružnika, koridor između Like i Korduna bio je zaposjednut od stotina dobro naružanih civila, domaćih ustaških milicionera, koji nisu imali uniforme (mahom u pletenim džemperima od vune, u onom kraju zvane majama, po čemu su i ti ustaški milicioneri nazvani »majarima«). Samo u malom selu Čatrnja, na lijevoj obali Korane, nasuprot Smoljancu, bilo je više od sto »majara«. ²³ Neprijatelj je bio odlučan da se grčevito bori za komunikaciju Slunj - Rakovica - Drežnik i dalje prema Vaganju i Bihaću, posebno stoga što je komunikacija od Slunja preko Primošlja za Ogulin već bila snažno napadnuta od kordunaških partizana.

Borci »Marka Oreškovića Krtije« ulazeći u Smoljanac kasno uveče 27. juna očekivali su da su prelazi na Korani kontrolirani od kordunaških partizana. Nije bilo nikakvog upozorenja da bi mogli uletjeti u neprijateljski raspored. Tako se i moglo dogoditi da bataljon »Marko Orešković«, tek prispio u opustjeli Smoljanac, izmoren maršem i kišom, bude napadnut prije nego što se osigurao. Štab bataljona je iz Smoljanca poslao kurira komandantima zone i brigade na lijevu obalu Korane, ali kurir nije uspio preći rijeku, »pošto je neprijatelj zaposio položaj prema Sadilovcu, sa druge strane Korane. ²⁴

Predjutro 28. juna bilo je kišno i maglovito. Iskoristivši tako vrijeme i nečuvane prelaze na Korani, ustaše, ustaška milicija iz okolnih sela (»majari«), domobrani i 110 oružnika su tek pozaspale krtijaše napali istovremeno od Rakovice, Drežnik-Grada, Vaganca i Ličkog Petrovog Sela. Bataljon »Marko Orešković« je »bio opkoljen a da nije ni znao«, utvrdit će kasnije štab zone. U štabu Zone su mislili da se bataljon »izvukao zahvaljujući samo magli i nejednakim nastupanjima neprijatelja«. ²⁵ U istinitosti te ocjene o značenju magle nedostaje podatak o izuzetno smionom i pravodobnom manevru 2. čete, koja se izvukla iz okruženja i sieda napala neprijatelja zarobivši jednog ustašu i nekoliko pušaka. ²⁶

»Marko Orešković« se na desnoj obali Korane zadržao do večeri 29. juna, kad se bataljonu priključilo artiljerijsko odjeljenje s topom. S tim topom, koji su vukla četiri konja, bataljon se u noći 29. i 30. juna zaputio preko Korane. Rijeku je trebalo preći kod nekog starog mlina, stotinjak metara zapadnije od Čatrnje, na po puta između Drežnik-Grada i mosta na Korani. Na čelu umorne kolone u Koranu je prvi zagazio obavještajni oficir Milan Đumić. Odmah iza njega je komandant bata-

²³> Isto, 800, 2-2.

²⁴> Isto, 8-4.

²⁵> Zbornik, NOR, V/5, str. 243.

²⁶> Isto, V/32, str. 389.

Ijona Danilo **Damjanović Danić** s grupom boraca. Još **nisu** bili izišli na cestu nad lijevom brinom Korane, kad je bataljonska **kolona** zasuta **mitraljeskom** i puščanom vatrom. Umješni u prebacivanju, i kad nastupaju i **kad** se povlače, krtijaši su, izvlačeći top, uzmakli u šumarke na desnoj obali, manevrirajući po neravnim padinama tek djelomično zašumljene Višnjevače. U povlačenju jedan od boraca je lakše ranjen. Druga četa je zaleгла u obalu i osiguravala grupu boraca koji su izvlačili top s konjskom zapregom. Na samoj obali pao je smrtno pogođen dvadesetdvoгодишnji radnik iz Donje Suvaje Milan Dubajić. Kad se četa prikupila u šumarka iznad domaka neprijateljskog oružja, vidjelo se da nema komandira 3. voda dvadesetdvoгодиšnjeg Stevana Zorića. Jovo Bursać, koji je preuzeo komandu 3. voda, i borac iz Neteke, vitki i dugonogi Milan Rađenović, pretražili su sve šumarke i niskogoricu. U jednom grmu našli su Stevana Zorića: metak mu grlo prezeo, kao nožem.

Dok se glavnina »Marka Oreškovića« uspjela povući na desnu obalu u smoljanačke šumarke, komandant bataljona Danić Damjanović, obavještajac Milan Đumić i šest boraca ostali su odsječeni na lijevoj obali. S njima je ostao i operativni oficir 1. brigade Jovica Lončar.²⁷⁾ Oni će u bataljon stići tek za tri dana, u Zbjegu.

U Smoljancu, bataljonu »Marko Orešković« priključila se grupa dobrovoljaca iz Smoljanca. Neki od njih su do tada bili borci bataljona »Ognjen Priča« i bili su naoružani, a neki su prvi put naoružani u »Oreškoviću«. Na put preko plitvičkih sastavaka uz Kapelu prema izvoru Mrežnice tada su sa starim krtijašima krenuli Smoljančani Jovo i Mane Adžić, Mile Kosanović, Dušan Popović, Branko Uzelac i Branko Cvjetičanin.

Kad je »Marko Orešković« 29. juna krenuo preko Korane, bataljon »Pekiša Vuksan« je tek prispio u Korenicu. U 14 sati 29. juna bataljon je iz Korenice krenuo prema Arapovom Dolu, gde se zatekla grupa krtijaša s operativnim oficirom Udarne brigade Jovicom Lončarom. Štab »Pekiše Vuksana« nije upozoren da će, prelazeći preko Korane u Sadilovac, ući u područje s mnogo neprijateljskih jedinica. Čini se da je sudbina »Pekiše Vuksana« bila olako prepuštena jednoj kordunaškoj omladinskoj četi, koja je, navodno, osiguravala prilaze Sadilovcu. Ni komandant brigade Stevan Opsenica, koji je dočekao bataljon »Pekiša Vuksan« u Sadilovcu, kao i Momčilo Novaković, komandant bataljona, nisu bili ni od koga upozoreni o tome kako prema Vagancu i drugim ustaškim garnizonima nema nikakvog osiguranja, ali su po vlastitom iskustvu mogli prosuditi kakva opasnost prijeti ako sami ne postave straže na prilazima Sadilovcu. Takva osiguranja su postavljena samo *uz kuće* u kojima su bili razmješteni dijelovi bataljona.²⁸⁾ Komandant brigade i odbornici, koji su sačekali bataljon u Sadilovcu, naivno su vjerovali da prilaze Sadilovcu od sela u kojima je bilo ustaša i ustaške milicije drži Omladinska četa Kordunaškog partizanskog odreda.²⁹⁾

Isto, 1467 A, 14-7/1.

28) AVII, 800, 2/3.

29) Zbornik NOR, V/5, 243.

Ustaše u Vagancu, obaviješteni o dolasku neobezbijedenog bataljona »Pekiša Vuksan« u Sadilovac, odmah su - kao što će to ustvrditi štab Zone - »mobilizirali sva okolna muslimanska sela zajedno s ustašama iz Ličkog Petrovog Sela, Rakovice i Drežnika«, da bi prije osvita 30. juna »otpočeli s napadima na naše položaje«. Štab Zone je pri tome kritikovao bataljonski štab jer »nije si postavio osiguranje« zbog čega je »bio iznenađen« i u tom iznenađenju je »pretrpio ogromne gubitke«.³⁰

Do Sadilovca s istoka, iz Vaganca, vode dva puta preko dva mosta na Korani. Sjevernijim se stiže iz Donjeg Vaganca, pored Gavranović-humke: od mosta do sadilovačke crkve i štaba »Pekiše Vuksana« ni 1500 metara. Tim putem je pred zoru 30. juna uslijedio napad iz Vaganca i Bugara. Ustaše su bile obavještene da su partizani samo u Cvjetićkom Selu, u nekoliko kuća uz Koranu. Zbog toga i nije došlo do napada na glavninu snaga u centru sela. Na udaru je bila uglavnom samo 2. četa, i to njen 1. vod. Mada su se ustaše oprezno prikradale, primijetio ih je Slavko Plećaš. Pucao je u ustašu koji je upravo htio aktivirati bombu. Komandir čete Jovo Tarbuk, čovjek ogromnog ugleda i autoriteta, uočljiv po čakarastim očima, po čemu je i nadimak dobio. Sa starijim od braće Dimića, Markom, uspeo se na tavan da osmotri okolinu. Marko Dimić je tada na jednom prozoru primijetio bijelu krpnu na dugačkoj motki. Čakara i on to su shvatili kao izdajnički signal. Iskočili su iz kuće i zauzeli položaj iza nekog zidića. Tu Tarbuk drži odstupnicu i gine prije nego što je organizirana protuakcija 1. i 3. čete. Komesar 2. čete, Ante Rukavina, kojemu je nadimak - Bura - otkrivao i narav i uvjerenje, u dva navrata će povesti 2. i 3. vod 2. čete u kontranapad, da bi izvukli tijelo palog komandira. U jednom od tih napada među ustaše je uletio Milan Špirelja. U borbama za Udbinu je imao vatreno krštenje. Na Plitvicama se sredinom juna bataljonu predstavio po izuzetnom junaštvu, a u poslednjoj borbi, za Lički Novi, zajedno sa susjedom Mićom Jelaćom, kojeg su zbog narušenog zdravlja iz Korenice vratili u odred, vodeći svoje drugove stazama svoga djetinjstva, bio je prema ocjeni štaba bataljona, u grupi petorke koja se »naročito istakla«. Odlučan da izvuče poginulog komandira Čakaru, Špirelja je u osvit 30. juna sam u borbi prsa u prsa ubio dvojicu ustaša. Drugi Hrvat u četi, Ante Rukavina, za to vrijeme je izvukao komandira. A Špirelja, bajunetima isječen, ostao je na bojištu. Osim komandira Čakare i Špirelje, u Sadilovcu su poginuli Bogde Plećaš, Jovo Novaković, Tomica Radošević, Dane Batinčić, Petar Pavlica i Milan Jerković Baburica. A od sedmorice ranjenih, kasnije će u spisak mrtvih biti unesen Milan Kleut iz Metka, koji je umro u ešelonu Centralne bolnice februara 1943. godine u maršu prema Neretvi. Zapamćen je po izuzetnoj duhovitosti. Kao što je Boris Anzulović, novigradski komunist, koji je iz zadarskih krajeva stigao u ustaničko Divoselo, umio svaku situaciju i borbu opisati darovitim stihovima, tako je Milan Kleut u svakoj prilici znao smisliti stihovanu doskočicu. Šeret i pjesnik, uvijek je, kada je trebalo, podizao moral svojih drugova.

Popodne 30. juna čete su se, izvlačeći ranjene i mrtve (tijela Petra Pavlice, Milana Jerkovića i Tomice Radoševića nisu nađena), povukle prema Ljeskovcu. Kad su poginuli sahranjivani u ljeskovačkom groblju, u posljednji tren je uočeno da je Mile Potrebić živ. Bio je tako teško ranjen da sve do tada nije davao nikakvih znakova života.

Tako se dogodilo da je brigada, prije nego što je i postrojena, imala osjetne gubitke. Dva njena najstarija bataljona su na ulasku u rajon prikupljanja doživjela poraze. To će biti razlog da štab 1. operativne zone Hrvatske potpuno odustane od dugog, mada ne i pomno, planirane akcije da Udarna brigada, u sadejstvu sa snagama Grupe kordunaških partizanskih odreda, napadne utvrđeni ustaško-domobranski koridor između Ličkog Petrovog Sela i Slunja, na području općine Drežnik-Grad, i da time konačno u drugoj godini narodnooslobodilačkog rata potpuno spoji slobodne teritorije Like i Korduna. Komesar 1. operativne zone Hrvatske, Đuro Kladarin, objasniti će komesaru Glavnog štaba Hrvatske dr Vladimiru Bakariću kako »zadaci koji su bili pred Udarnom brigadom nisu ispunjeni«, odnosno kako »operacije koje su se imale izvoditi oko Drežnika i Rakovice nisu izvedene« isključivo »uslijed nedolaska bataljona 'Pekiše Vuksana', koji je zakasnio dva dana«. U kritici je, osim toga, rečeno, da je »Pekiša Vuksan« iz Divosela »samovoljno otišao u akciju u Lički Novi«,³²⁾ a zakašnjenje nije objašnjeno nepotrebnim slanjem bataljona s Plitvica u gospički kotar 16. juna. Nije u tim ocjenama također ništa kazano o razlozima nedolaska 2. bataljona 1. kordunaškog odreda u rajon Sadilovca, niti je naveden ikakav razlog o kašnjenju u formiranju Udarnog bataljona Banije, koji je trebao s komesarom brigade doći u rajon Sadilovca do kraja juna.³³⁾ Isto tako ništa u ocjenama i izvještajima štaba Zone nije kazano o tome zašto dosta velike snage grupe kordunaških odreda, prikupljene u Kordunskom Ljeskovcu i Močilama (dvije proletherske čete, jedna omladinska, Mitraljeski vod 4. čete 3. bataljona, čitav 2. bataljon 2. odreda), »sa namjerom da napadnu Drežnik i Rakovicu«,³⁴⁾ nisu sadejstvovale u akcijama »Marka Oreškovića« i »Pekiše Vuksana«.

Komandant 1. operativne zone Srećko Manola je 9. jula obavijestio komandanta Glavnog štaba Hrvatske Ivana Rukavinu da je - odustajući od planiranih napada na Drežnik i Rakovicu - Udarnoj brigadi namijenio akciju na Lađevcu i Slunju, i to »radi toga da spreči frontalne borbe sa pomoći koja će krenuti ka Primišlju i da ne dozvoli koncentraciju snaga u Slunju za pomoć Primišlju, jer neprijatelj je prilikom operacija kod Tržića pokazao da mu je mnogo stalo do Primišlja«.³⁵⁾ Na sastanku komandanata Zone i Udarne brigade s komandantima ličkih bataljona, poslije borbi u Sadilovcu i Smoljancu, riješeno je da se ne čeka dolazak Banijskog bataljona, već da se odmah, »najkasnije 3. julak«³⁶⁾ izvrši napad na Lađevac, selo u neposrednoj blizini Slunja, a »po mogućnosti i samo mjesto Slunjk«.³⁷⁾ Tek potom bi lički bataljoni, »pojačani s još nekim sna-

^ Zbornik NOR V/5, 243.

32) AVII, 1467 A, 19-6/1.

Isto, 1467-39/1.

Isto, 1467 A, 19-7/1.

Isto.

36) Isto.

37) Zbornik NOR, V/5, 259.

gama Kordunaša«, konačno mogli da se »bace na liniju Rakovica - Drežnik - Vaganac - Ličko Petrovo Selo«.³⁸¹

Za napad na Lađevac i Slunj i za razbijanje zapadnog kraka ustaškog koridora između Like i Korduna (Slunj - Primišlje - Tounj) štab 1. zone je formirao dvije grupe jedinica i dva operativna štaba. Štab zone je smatrao da prikupljene jedinice 1. brigade (tri bataljona) i 2. kordunaški odred mogu »osvojiti Primišlje i pročistiti ustaško gnijezdo Lađevac«. Čak se zanosio mišlju da će 2. bataljon 2. kordunaškog odreda, zauzevši Plieš, brdo zapadno od Slunja, i 3. bataljon 1. brigade, zauzevši dominantna brda južno od Slunja, Veliku i Malu Melnicu, izvršiti uspješan prodor u Slunj. Štab Zone nije realno procijenio neprijateljske snage, ni mogućnosti svojih jedinica. Za Primišlje će se borbe voditi danima, a o padu Slunja nije moglo biti ni govora: dva bataljona određena za eventualni napad na Slunj brojčano su bili znatno slabiji od slunjske ustaške posade.

Snagama koje su napadale Primišlje komandovao je komandant 2. kordunaškog odreda Bogdan Oreščanin. Snagama usmjerenim na Lađevac, »a po mogućnosti i na Slunj«, s osiguranjima prema Fuijanu i Rakovici, komandovao je komandant Udarne brigade Stevan Opsenica.

Dok su štabovi razrađivali plan napada, u sastav Udarne brigade je uključen i njen Treći, kordunaški, bataljon. Nije jasno zašto štab Grupe partizanskih odreda Korduna nije izvršio zahtjev štaba zone i nije do kraja juna izdvojio Drugi bataljon Prvog odreda, nesumnjivo najuspješniju jedinicu od svih partizanskih snaga na Kordunu. Tek 4. jula, kad je već Stevan Opsenica s Jovicom Lončarom i Budom Ratkovićem razradio plan predstojećeg napada, komandant i komesar kordunaške Grupe, Stanko Opačić Čanica i Većeslav Holjevac Kovač su - po svoj prilici u neposrednom dogovoru s komandantom 1. zone - pismeno naredili »da komandant I kordunaškog partizanskog odreda odkomanduje cio II bataljon I KPO koji se sastoji od 320 boraca, a naoružan je sa 295 karabina, 11 puškomitraljeza, 2 teška mitraljeza ... i da ga uputi komandantu Udarne brigade I operativne zone«. Naglašeno je da to treba učiniti »odmah«!³⁹¹

Kordunaški bataljon se Udarnoj brigadi priključio prije 11 sati 4. jula, jer u li sati toga dana su komandanti i komesari 1, 2. i 3. bataljona Udarne brigade, s komandantom brigade i operativnim oficijom, izvršili komandantsko izviđanje,⁴⁰¹ da bi odmah potom dobili zapovijest Stevana Opsenice za akciju koja je trebala početi - i početak će - »u noći između 4. i 5. ovog mjeseca tačno u tri sata, kada sve jedinice moraju biti na svojim položajima«.⁴¹¹ Komandant Udarne brigade je obavijestio štabove bataljona da je na sastanku komandanta zone s njim i Oreščaninom dogovoreno da Udarna brigada »napadne Veliku i Malu Melnicu i sa istih položaja produži sa napadom na Slunj, selo Lumbardenik, da napadne i pročisti selo Lađevac i osigura i otsiječe mjesto Furjan i Rakovicu i spriječi svako nadiranje neprijatelja sa tih strana«.⁴²¹

38) Isto, 244.

39) Isto, 261.

40) AVII, 1467 A18-7/1.

Zbornik NOR, V/5, 259.

Isto, 257.

Osim brigadnih bataljona, u napadu na širi odbrambeni pojas Slunja, sa zapada i sjeverozapada, sudjelovao je i Drugi bataljon Drugog kordunaškog partizanskog odreda.

Bilo je pet ključnih usmjerenja jedinica:

- dominantna brda jugozapadno od Slunja, Melnice, trebalo je zaposjesti 320 boraca 3. kordunaškog bataljona Udarne brigade (pri tome se, po svoj prilici, računalo s iskustvom toga bataljona i s činjenicom da je većina njegovih boraca dobro poznavala prilaze Melnicama; tjednima su borci toga bataljona, posebno 2. četa, osiguravali Zbjeg u kojem je bio Glavni štab Hrvatske. No, ni Veliku, ni Malu Melnicu nisu poznavali, jer su položaji na tim brdima sve vrijeme bili pod budnom kontrolom ustaša slunjskog garnizona) s tim da se, poslije zaposjedanja Melnica, bataljon »po mogućnosti spušta prema Slunju, napadajući ga, i po mogućnosti ulazi i u samo mjesto Slunj u zajednici sa snagama II bataljona II kordunaškog partizanskog odreda«;⁴³

- uzvisinu Slunju sa zapada, Plieš, zaposjeda 2. bataljon 2. kordunaškog odreda: od njega se očekuje da će, uz pouzdano vezivanje sa svojim desnim krilom, to jest s 3. bataljonom Udarne brigade, s dijelovima brigade, »po mogućnosti« ući »i u samo mjesto Slunj«;

- između Slunjčice i Korane, zonu Gornjeg i Donjeg Lađevca, južno od Slunja, vežući se lijevim krilom s Kordunašima jugoistočno od Male Melnice, kod kote 353, kod izvora Slunjčice, napada bataljon »Marko Orešković«;

- osiguranje prema najbližem i najjačem neprijateljskom garnizonu u Rakovici, na Oklinku, Svetoj Petki iznad Brezovca, sijekući cestu Rakovica - Slunj, držale su dvije čete »Pekiše Vuksana«;

- osiguranje prema Furjanu držala je 3. četa »Pekiše Vuksana« i jedna četa 3. bataljona 2. kordunaškog odreda.

Štabovi bataljona su usmeno prilikom izviđanja terena i u zapovijesti za akciju upozoreni:

»Naročita se pažnja skreće svim jedinicama na međusobnu vezu i na vezu s operativnim štabom, koja mora biti redovito uspostavljena sa kuririma na konjima«.⁴⁴

Komandant zone Srećko Manola će nekoliko dana kasnije obavijestiti »komandanta partizanskih odreda Hrvatske« da su »jedinice Udarne brigade prema postavljenom planu na vrijeme zauzele položaje i krenule u napad«.⁴⁵ I sam komandant 1. operativne zone Hrvatske se s četama 3. bataljona uspinjao na Malu Melnicu. Obje Melnice su zauzete bez borbe: dvije čete su na Maloj, a jedna na Velikoj Melnici. Drugi bataljon 2. odreda je zauzeo Plieš. No, tad se ni 3. bataljon Udarne brigade, ni 2. odredski bataljon nisu potrudili da uspostave međusobnu vezu. Prostor između Melnica i Plieša ostao je nezaposjednut.

U 3 sata 5. jula u napad je krenuo i »Marko Orešković«. Komandant zone će kasnije pisati da taj bataljon »pri nastupanju nije imao gubitaka, a nastupao je s pjesmom i izvikivanjem parola«.⁴⁶ Stevan Opse-

43) Isto, 257.

44) isto, 258.

45) isto, 308.

46) Isto, 309.

nica, koji je u Lađevac ušao sa streljačkim strojem »Marka Oreškovića«, 11. jula će pisati kako »se je isti bataljon uspio privući neopazno u samo selo« i kako je - dobro, odlučno i umješno vođen - neprijatelja u Lađevcu »napao sa dvije strane, tako da su borci u prvom naletu, upali u samo selo, neprijatelja obezglavili i rastjerali«. ⁴⁷⁾ No, iako »obezglavljen i rastjeran«, neprijatelj - grupa uniformiranih ustaša i domaći ustaški milicioneri - uspijeva da se izvuče »koristeći se mrakom prema Slunju i Korani i u šumu kote 376 Kamenita glava, gdje se je ponovo grupisao«. ⁴⁸⁾

Na položajima prema Rakovici i Furjanu nije bilo doticaja s neprijateljem, jer oko 200 rakovičkih ustaša i oružnika, kao i nešto manja posada iz Fuijana, nisu pokazivali ni najmanje volje da iziđu iz utvrđenih naselja.

U Lađevcu su, čini se, očekivali napad. ⁴⁹⁾ No, ako i jesu znali za napad, nisu se organizirali za odbranu, tako da su i ustaše i »majari« brzo »obezglavljeni i rastjerani«, pri čemu su »pretrpjeli osjetljive gubitke«. ⁵⁰⁾

Krntijaši su u Lađevcu zatekli ustaške magazine krcate robom. »Ogromni plijen« - po Opseničinom izvještaju: 160 pari cipela, oko 500 kilograma masti, 40.000 cigareta, 500.000 »u srebru gotovoga novca, oko 3000 metara raznog platna, 60 komada šunki« ⁵¹⁾ - bio je oko 8 sati »spakovan u kola i krenuo na naš oslobođeni teritorij«, ali kad su ustaše naglim prodorom ugrozile lijevo krilo bataljona »Marko Orešković«, sav plijen je ostavljen, jer se zametnuo žestok okršaj.

Prije nego što će napustiti Lađevac, Krntijaši su u selu »zarobili i strijeljali trgovca ustašu-lihvara, za što su im sami seljaci zahvaljivali«. ⁵²⁾

Kordunaški bataljoni su u međuvremenu napustili u predzoru zaposjednute položaje. Tamo je sve vrijeme bio i komandant 1. operativne zone Hrvatske Srećko Manola, ali - čini se - ništa korisno nije mogao učiniti. Kasnije će pisati da je 3. bataljon nastupao sa pogrešnim rasporedom, jer su 2 čete nastupale na Malu Melnicu, dok je u stvari ključ tih položaja Velika Melnica, pa je zbog toga, izišavši na Melnicu, »naredio da 3. četa III bataljona Udarne brigade zauzme Veliku Melnicu, a 2. četa da se rokira prema Pliešu i uspostavi vezu s II bataljonom, a sve čete da ostave po jedan vod na tim položajima, a s ostalim da nastupaju prema selu Podmelnice - Slunj«. Za to vrijeme neprijatelj se pribrao »i dok je vršeno rokiranje III bataljona Udarne brigade, zauvako se je između Plieša i Melnica starom cestom, te iznenadio 2. četu, koja je trebala zauzeti te položaje. Poslije kraće borbe 2. četa je odstupila, a neprijatelj je prodro po lijevom boku 3. čete i izbacio je s Velike Melnice. Gubitkom Velike Melnice nije se mogla održati ni Mala Melnica. Gubitkom Melnice bilo je ugroženo lijevo krilo I bataljona, koji je nastupao u Lađevac«. ⁵³⁾

⁴⁸⁾ Isto, 322.

⁴⁹⁾ Stabu bataljona »Marko Orešković« su učiteljice iz Lađevca izjavile da ustaše »već dva dana znaju za koncentraciju i znaju da će Marko Orešković napasti Lađevac«. (Zb. NOR, V/5, 309).

³⁰⁾ Isto, 322.

⁵¹⁾ Isto, 261.

⁵²⁾ Isto, 309.

³³⁾ Isto, 308-309.

najbolji, a ovaj je očito podbacio. Ne treba, naime, zaboraviti da je Manoja bio prvi komandant Grupe kordunaških partizanskih odreda».

Kad su se rukovodioci 3. bataljona vratili u Katiće odmah su »postrojili bataljon i pred sve partizane iznijeli pogrešku koju su učinili, na što su partizani kolektivno izjavili da će tu pogrešku pošto-poto ispraviti. Tokom noći su ponovo osvojili Melnice i uspostavili čvrstu vezu s II bataljonom II kordunaškog P(artizanskog) O(dreda), te u toku dana (7. jula) odbili i prognali jurišem 3 neprijateljska napada nanijevši neprijatelju osjetljivih gubitaka«. ⁶²¹ U jednom sudaru prsa u prsa ustaše su zarobile Pavia Bunjevčevića, sedamnaestogodišnjaka iz Vrginmosta, koji je upravo tih dana kandidiran za članstvo u KPJ, kao jedan od najhrabrijih skojevaca u bataljonu. Zvjerski je mučen i ubijen u Slunju. ⁶³¹

Poslije savjetovanja, Manola je održao sastanak sa štabom brigade. Rukavini će javiti da je »pred njih postavio slijedeći dio operacija: rušenje pruge i osvajanje Saborskog«. ⁶⁴¹ No, brigada nije odmah krenula na prugu, već je nekoliko dana zadržana na položajima jugozapadno od Slunja i sjeverozapadno od Rakovice. Čekan je Banijski bataljon, a pritom su osigurane kordunaške-partizanske snage, koje su pod komandom Bogdana Oreščanina napadale neprijatelja u Primišlju. ⁶⁵¹

Sve to vrijeme, sve do 8. jula. Četvrti, banijski, bataljon Udarne brigade je u formiranju i na maršu prema izvoru Mrežnice. Mada je bilo naređeno da bataljon bude formiran još u junu, njegovih dvjesta boraca je krenulo s Banije, iz sela Mali Gradac, tek 4. jula. Od Malog Graca do Ilića bataljon je marširao četiri dana.

Konačno su se poslije više nedjelja svi bataljoni okupili 8. jula. Bilo je u njihovim redovima boraca koji su se poznavali i otprije, čak i predratnog vremena iz škola, ili s raznih sezonskih poslova. Ali, većina se vidjela prvi put. Iz mnogih štapskih ocjena dalo bi se prosuditi da su se banijski, kordunaški i lički bataljoni svrstavali s mnogo međusobnog nepovjerenja. Međutim, ako je kod pretpostavljenih i ostajao takav dojam, kod boraca je postojala, više ili manje iskazivana, želja i potreba za punom uzajamnošću i neumitnim povjerenjem.

Brigada je u punom sastavu, sa 1110 boraca, bila pred komandantom Stevanom Opsenicom i komesarom Urošem Krunicem, koji je stigao s Banijskim bataljonom, postrojena predveče 8. jula na zaravanku pored groblja zaseoka Ilići, kod vrela Mrežnice, uz put od Zbjega preko Vrela prema Toboliću. ⁶⁶¹

Udarne brigada prve operativne zone Hrvatske u svom je prvom, osmojulskom sastavu imala četiri bataljona:

Prvi, najstariji bataljon u Hrvatskoj, osnovan 29. novembra 1941. godine, s početka samostalni bataljon štaba Grupe odreda Lika, kasnije 1. bataljon 3. ličkog odreda, »Marko Orešković«; u julu je komandant bataljona Danilo Damjanović Danić, 27. jula 1941. godine komandir ustanika na Srbskom klanuc, dvadesetšestogodišnjak; komesar bataljona je

⁶²> Zbornik NOR V/5, 309.
AVII, 800, 2/2.

Zbornik NOR, V/5, 310.

⁶³> AVII, 1467 A, 22-7/1.

⁶⁴> Isto, 800, 2/2.

osamnaestogodišnji učitelj bez učiteljske prakse Ilija Radaković, skojevac gospičke i petrinjske preparandije, komesar Devetog (otričkog) odreda u ustanku. Njihovi zamjenici: Dušan Maričić i Boško Šnajder Motorist. Operativni oficir: Perica Marić. Obavještajni oficir: Milan Đumić. Intendant: Pero Dimić. Referent saniteta: Stevan Marić. Omladinski rukovodilac bataljona je bio Danja Trbulin; u septembru će ga zamjeniti Nikica Bujić. Komandiri četa su bili Božo Rađenović, Mile Marčetić i Branko Rađenović Gešić, a komesari Branko Damjanović, Jovo Marčetić i Drago Ožegović, kojeg će ubrzo zamijeniti Perica Marić, kad Ožegović dobije zadatak da formira i obučava brigadnu »dopunsku« ili »rezervnu« četetu. Štab 1. operativne zone je u trinaestojunskom naređenju zatražio od štaba ličke Grupe odreda da bataljon »Marko Orešković« u brigadu uđe s 300 boraca. Međutim, u jedanaestojunskom izvještaju štaba brigade je navedeno da bataljon ima »oko 260« boraca. Uoči ulaska u brigadu bataljon je imao 257 boraca naoružanih sa 227 pušaka, 15 puškomitraljeza, 3 mitraljeza i 2 bacača.

Drugi, bataljon »Pekiša Vuksan«, do jula jedan od tri samostalna bataljona štaba Grupe NOPO Lika, formiran u Divoselu od ustaničke »Jurišne čete« Perice Kleuta i Iljuša Uzelca i od najboljih boraca 3. i 4. bataljona 1. ličkog odreda »Velebit« krajem aprila 1942. godine. Komandant je bio mornarički narednik dvadesetpetogodišnji Momčilo Novković, a komesar godinu mlađi Deni Vujnović iz Divosela, svršeni gimnazijalac, predratni komunist. Operativni oficir je bio Jovo Ljeskovic Vozar. Zamjenik komandanta je bio jedini fakultetski obrazovani pripadnik bataljona, inž. Mićo Jović, a zamjenik komesara Juraj Hrženjak Duka, prispio u Liku putevima zagrebačke ilegale, kao i zamjenik komesara 1. bataljona. Obavještajni oficir je bio gospički preparandist Ferdo Toplak. Omladinski rukovodilac (sekretar SKOJ-a) je s početka Antić Uzelac, a uskoro ga zamjenjuje Blaž Šaban. Referent saniteta je bila Zora Kovačević Crnogorka, za revoluciju pripremana u karlovačkoj partijskoj organizaciji. Intendant: Dušan Pavlica. Komandiri četa: Dušan Maoduš Konjanik, Jovan Bogdanović i Mile Počuča, koji je 3. četetu uoči pokreta iz Divosela preuzeo od Dane Jovića. Komesari: Stevo Potkonjak, Ante Rukavina, pa - od 13. jula - Gojko Milekić i Simo Radaković Sem. U izvještaju štaba bataljona od 14. juna, prije nego što će bataljon krenuti od Plitvica prema Gospiću i prije popune u zavičajnim selima, »Pekiša Vuksan« je imao 192 borca. U jedanaestojunskom izvještaju štaba brigade je podatak o »oko 250 boraca« 2. bataljona.

Treći, do 4. jula 2. bataljon 1. kordunaškog partizanskog odreda; komandant je bio Josip Kustrin, u ustanku, kao i 1942. godine na Kordunu poznat kao Mihajlo Savić Braco, iskusan komunist, organizator ilegalnog partijskog aktiva u Topuskom 1941. godine, a komesar Milić Dejanović, čovjek velikog ugleda na ustaničkoj Petrovoj gori, znatno stariji od prosjeka starosti svoga bataljona. Njihovi zamjenici: Milisav Dakić, koji je ubrzo upućen u lapačku oficirsku školu, tako da je dužnost zamjenika komandanta vršio komandir 1. čete Miloš Gaćeša Miško, i zamjenik komesara Nikola Božić. Operativni oficir: Josif Hajdin Joco, podoficir, jedan od organizatora ustanka u vojničkom kraju. Nakon uključivanja bataljona u brigadu, dužnost obavještajnog oficira je povjerena

pekaru iz Štipana Mili Kličkoviću, koji je - s Nikolom Vidovićem - 23. jula 1941. ispalio prve ustaničke hlice na Kordunu. Ubrzo je Kličković povučen iz brigade na teren Korduna, pa je dužnost obavještajca povjerenica Jovici Bulatu, koji se u ustanku istakao kao komesar odreda Podgorje. Intendant bataljona bio je Mane Trbojević, a referent saniteta Bogdan Gašević, jedan od nekoliko braće Gaševića u brigadi. Komandiri četa su bili Mićo Gašević, Mile Ljepović i Miloš Čorda. Komesari četa: Milić Napijalo, Milan Sibinčić (u augustu zamjenjuje Jovicu Bulata) i Branko Mamula, koji je, svršivši trgovačku akademiju, radio u jednom karlovačkom drvnom poduzeću, gdje je uoči ustanka primljen u SKOJ. Bataljon je na dan uključnja u brigadu imao 320 boraca.

Četvrti bataljon, formiran početkom jula 1942. godine od dobrovoljaca iz svih jedinica Banijskog odreda. Komandant je Mićo Trninić, jedan od banijskih prvoboraca, ugledan u svom kraju, u odnosu na mladenački sastav brigade već »u godinama«, što će imati - u predstojećim naporima - znatnog uticaja na rad štaba. Komesar je bio Stanko Kreča, do jula komesar čete u banijskom 1. bataljonu. Operativni oficir: Milan Rajković, do jula komandir čete u 3. banijskom bataljonu. Zamjenik komesara: Mile Đukić Grba, do ulaska u brigadu zamjenik komesara 2. bataljona Banijskog odreda. Za zamjenika komandanta je u augustu postavljen Đuro Karapandža, a za obavještajnog oficira Stevo Menićanin. Komandiri četa: Rade Milojević, Stevan Menićanin Jantar i Đuro Karapandža; već u augustu komandiri su Mile Dmitrović, Pero Sekulić i Nikola Perlić. Komesari: Ivo Radošević, Pavle Samardžija i Ivan Baćun. Bataljon je imao 200 boraca.

Neovisno o tome po kojem dokumentu uzimamo brojno stanje brigade, očito je da je na zaravanku kod izvora Mrežnice, u Iličima bilo oko 510 boraca iz Like, 320 s Korduna i 200 s Banije; uz njih: oko 80 iz Dopunske čete, koja je bila i škola za mlade borce i rezerva brigade. U pokretima do izvora Mrežnice jedanaestorica su poginula, a 25 ih je bilo ranjeno. Ne znamo socijalni ni nacionalni sastav brigade u dane njenog osnivanja. Ne znamo čak ni koliko je članova Komunističke partije, kandidata za prijem u Partiju ili skojevaca u brigadi. Zbog partijske neorganiziranosti na nivou brigade, takvi izvještaji nisu ni rađeni sve dok brigada ne dobije zamjenika komesara.

Brigada je u vrijeme osnivanja u četiri bataljona imala 12 četa i četiri mitraljeska voda.

Uoči prve smotre Udarne brigade, u veliko popasno doba, nad zaseocima Močila i Zbjega, nad Mrežnicom, odjednom se u vedrom nebu pojavila »roda«. Avion je kružio vrlo nisko. Krntijaš Milan Baškot, mlađić s artiljerijskim iskustvom, vrstan strelac, svima poznat po nadimku Kozlov (tako je on psovao neprijateljske vojnike podvikujući »drži kozlova!«) mitraljeskim rafalom je pogodio rep »rode«. Zapaljen, avion je s poginulim pilotom pao na obližnju njivu.

Tri dana poslije prvog zajedničkog postrojavanja svih bataljona 1. brigade, komandant Stevan Opsenica i politički komesar Uroš Krunić su u svom prvom zajedničkom izvještaju o brigadi ustvrdili da brigada u svemu oskudijeva, mada to »tek toliko napominjemo, kao činjenicu«, jer, po njima, »nema teških problema«. Istina, upozoravaju pretpostav-

ljeni štab da će »mnogi drugovi propasti ili se onesposobiti za dulje vrijeme zbog marševa i napora koje ćemo sad odmah početi doživljavati«, i to stoga što »prosječno 50 posto nemaju drugovi partizani veša« (snabdjeveni su bili samo Banijsci), što su uglavnom svi slabo obuveni, a »bosi po kamenju partizani ne mogu«. Naglasili su i probleme u vezi sa sanitetom. Brigada je tek bila formirana, a već je »nesretnim slučajevima za koje smo možda sami krivi do sada izbačeno iz našega stroja što ranjenih što mrtvih 39«. Zbog toga je medicinsko osoblje bilo krajnje neophodno, kao i sanitetski materijal. Bataljoni su, pak, bili bez bolničara »koji bi odgovarali svojoj ulozi«. Banijski bataljon je bio bez ikakvog bolničara. Komandant i komesar su upozoravali štab zone da im »po mogućnosti« pošalje liječnika, jer bi tek tada »organizovali sanitetsku službu koja bi zadovoljila sve potrebe brigade« u kojoj »nema ni zavoja, a kamoli ostalog materijala«.

Od dvije različite ocjene (i kako sve »ovo otpada kao problematičnost« i kako prijeti opasnost da će u predstojećim marševima »drugovi propasti ili se onesposobiti«) prihvatljivo je upozorenje štaba brigade o neophodnosti da se hitno nađe načina za obuču, za sanitetski materijal i za liječnika. Osim toga, bilo je neophodno - što i štab brigade uočava - da se po brojnom stanju bataljoni izjednače, kako bi svaki imao po 300 boraca.

Bilo je neophodno da se bataljonima dade prilika da se prije ulaska u borbe bolje upoznaju, zbliže i u svim bitnim relacijama poistovete, da se na nivou brigade obrazuju organizacije Partije i komunističkih omladinaca, da se štab popuni... No, žurilo se svima koji su odlučivali o zadacima brigade. Žurilo se posebno štabu brigade, koji je - upravo u želji da se brigada što prije posvjedoči kao sposobna operativna udarna snaga - potcjenjivao sve probleme uvjeravajući pretpostavljene kako »nema teških problema«. Tako se i moglo dogoditi da se Udarna brigada vrlo brzo poslije osnivanja nađe u kriznoj situaciji, što ni komandni sastav brigade, ni partizani, dugo neće htjeti uočiti, uvjereni da sve mogu.